

Mladší doba železná, tzv. doba laténská, se datuje od roku 400 před naším letopočtem zhruba do 30. let posledního století. Svůj název, doba laténská, získala podle švýcarské lokality La Tène. Na břehu tamějšího jezera se od 19. století nacházely neobvyklé železné předměty. Archeologové napříč Evropou zjišťovali, že znají podobné předměty z jiných lokalit. Díky bohatosti objevů na břehu jezera švýcarské lokality dostává mladší doba železná jméno právě podle jezera – doba laténská. Kultura této doby se zapsala více či méně po celé Evropě. Tato a následující doba římská, kdy se na našem území namísto Keltů usídlují Germáni, bývá označována za protohistorii. Tímto termínem je myšleno, že již existují nějaké soudobé písemné prameny, ale není jich mnoho. Vývoj daného období je tak stále nejvíce známý skrze archeologii, nicméně využívány jsou i další obory – kromě historie například poprvé i numismatika, tedy věda o mincích.

Názvy jako mladší doba železná nebo doba laténská jsou pro veřejnost většinou nic neříkající. Pokud ovšem před někým zmíníte, že v této době žili Kelti, každý z nás si pod tím něco představí. Ve většině případů vám vytanou na mysli Asterix s Obelixem, případně si někteří ze školních lavic vzpomenu na Caesarovy Zápisky o válce galské.

Kdo vlastně byli Kelti? A můžeme jako Kelty označit nositele laténské kultury?

Tato problematika je dlouho v popředí zájmů archeologů a nejspíše ještě dlouho bude. Řekněme pro jednoduchost, že je lepší přistupovat k termínu Kelt obezřetně. Nemůžeme dozajista potvrdit, že nositeli laténské kultury bylo právě etnikum Keltů a jejich kmenů. Koneckonců označení Kelt se objevuje prvně u Řeků, kdy je označují za kohosi, kdo obývá oblast zhruba střední Evropy (tehdejší označení se vztahovalo k severozápadní části jejich známého světa). Vyjma případných nepřesností, kterých se antičtí autoři mohli dopustit, a také nezřídka dopouštěli, zde ještě vyvstává otázka náhledu na dané etniku „zvenku“ a „zevnitř“. Jestliže řeckým autorům mohli všechny kmeny v oblasti střední Evropy připadat stejné a hovořili o nich jako o Keltech, neznamená to nutně, že tito lidé se všichni za Kelty považovali. Jako příklad z naší vlastní nedávné minulosti lze použít časté škatulkování všech slovansky hovořících lidí jako Rusů z pohledu obyvatel západní Evropy nebo Spojených států.

V antických pramenech jsou Keltové či Galové zmiňováni většinou okrajově jako barbaři. Antické prameny jsou většinou psány tendenčně a je třeba je brát jako doplňkový pramen při bádání o laténské kultuře. Kolem a kolem je v nich často zmínka o tom, že Keltové nosí kalhoty a pijí neředěné víno. To samo o sobě byla pro antické autory známka naprostého barbarství. Neředit víno, a ještě nosit kalhoty.

Kdo je tedy Kelt a kdo není? Nejjednodušší odpověď na tuto otázku je, že termín Kelt lze brát jako známou zkratku či termín pro nositele laténské kultury, ale nemůžeme z toho vyvozovat nic o etniku jako takovém.

Ačkoliv z hlediska dějin laténská kultura netrvala nikterak dlouho, je možné ji rozčlenit na tři etapy. Všechny tři časové úseky se od sebe dostatečně liší. Toto dělení doby laténské kromě materiální kultury odráží i proměny ve společnosti. Na úvod Vám však již nyní mohu prozradit, že nálezy z Černčic spadají na vlastní přelom střední a mladší doby laténské, tedy rámcově řekněme někde k roku 250 př. n. l.

V časně době laténské můžeme vidět dozvuky ještě předcházejícího období – starší doby železné neboli doby halštatské. Moc v rukou drží tzv. náčelníci. Elity, které kolem sebe mají skupinu válečníků a jsou dostatečně bohaté na to, aby se mohli účastnit dálkového obchodu s Itálií – tehdejšími Etrusky a také řeckým územím. To víme díky bohatým kostrovým pohřbům pod mohylami, které tu a tam obsahují předměty dovezené z oblasti Středomoří. Pohřby pod

mohylami většinou obsahují dvoukolový vůz a bohatou pohřební výbavu – u mužů zbraně, picí rohy, součásti jezdecké výbavy, u žen pak šperky a keramické nádoby (například mohyly na lokalitách Hradiště u Písku, Mírkovice). Ve východních Čechách se nachází ploché žárové hroby, například v Lochenicích či Platěnicích.

Na konci tohoto období postupně zanikají dosavadní výšinná opevněná sídliště a přestává se pohřbívat na dosavadních pohřebištích. Tento jev bývá vysvětlen změnou společenských pořádků. Ta nemusela být nutně násilná a samotný archeologický záznam neukazuje na žádné větší celospolečenské konflikty. Přesto však došlo k poměrně rozsáhlým změnám tehdejší společnosti, a to v podstatě ve všech ohledech.

Nastává období plochých pohřebišť – střední doba laténská. Vedoucí elity tvoří jednotliví válečníci a jejich rodiny. Oproti předchozímu období je velmi omezený dálkový obchod.

V této době se hovoří o tzv. keltské expanzi, kdy se keltská kultura šíří Evropou, a to často dobytou formou. V roce 387 před naším letopočtem dobyli Keltové Řím a následně se usadili v Pádské nížině. Jedinou částí Říma, která nebyla Kelty dobyta, byl vrcholek Kapitol. Traduje se, že dobytí i tohoto místa zabránily husy z Jupiterova chrámu, které svým kejháním probudili Římany při nočním přepadu Keltů. Od té doby byly husy v Římě posvátné.

Dále se Keltové například potkávají s Alexandrem Velikým, a to roku 335 před naším letopočtem. Při jejich setkání měla zaznít známá věta, že Keltové se bojí jen toho, že jim nebe spadne na hlavu.

Jako další jejich zaznamenaný kousek je vyplnění Delf roku 279 před naším letopočtem i spolu se slavnou tamější věštírnou. Roku 191 před naším letopočtem jsou pak dále poraženi a jsou nuceni se postupně stahovat z nově dobytých území. Stopy keltských bojovníků tak nalezneme jak v Itálii, tak v Řecku a v západní části Turecka. Během těchto zhruba 200 let se nicméně Keltové v očích tehdejších obyvatel antického Středomoří stali jakýmsi „prototypem barbara“.

Jako poslední etapa keltské kultury je pak doba mladšího a pozdního laténu – doba oppid. Společnost se opět proměňuje a je více členěná. Opět začíná proudit dálkový obchod ve větším měřítku a staví se nové typy usedlostí – všem známá oppida, mimochodem tento termín poprvé použil již zmíněný Caesar při svém tažení Galii. Na území východních Čech se nachází jediné oppidum, a to České Lhotice. Kromě oppid jsou pak zakládána nová velká výrobní centra nazývaná emporia.

To, co je záhadou tohoto období, je v podstatě naprostá absence pohřbů. To může být dáno tím, že buď je nedokážeme archeologicky rozeznat čili že ve vlastním hrobu se nenachází žádný artefakt, na jehož základě bychom mohli jednoznačně prohlásit, že jde o závěr doby laténské. Nebo byl způsob pohřbívání takový, že po sobě nezanechal žádné stopy. I tyto praktiky jsou známy z některých částí světa i ze současné doby. Třetí, a ne zcela nepravděpodobnou možností je i to, že tehdejší pohřby mohly být natolik mělké, že je zcela zničily pozdější aktivity v jiných částech pravěku a ve středověku, případně také novověká zemědělská aktivita.

A pak, krátce před změnou letopočtu, stopy po Keltech mizí. Otázka, co se na konci doby laténské stalo, je stále v řešení. Je doloženo, že oppida byla, jak se zdá, mírumilovně opuštěna a venkovské rovinné osady jsou postupně osídleny nově příchozími Germány. Jako příčiny tohoto jevu můžeme hledat v kombinaci jak hospodářských, tak politických jevů, které hýbaly tehdejším světem. Nelze zcela vyloučit ani vliv kolapsu keltské civilizace v Galii, kterou v téže době způsobila Caesarova tažení. Kam odešli se nejspíš nedozvíme, víme jen to, že pak dorazili na naše území Germáni, kteří zde zůstali následujících 600 let.

Otázkou, kam odešli, není myšleno veškeré keltské obyvatelstvo. Nebylo reálné, aby se všichni zvedli a odešli naráz kamkoliv jinam. Jestli fyzicky kdokoliv odešel je otázkou. Faktem je, že keltské společenské elity a jejich projev mizí. Příchozí Germáni neosidlují původní keltská výšinná sídliště, ale v některých rovinných osadách je možné v archeologických pramenech vidět, jak se kulturní projevy keltské prostřídají s těmi germánskými v krátkém časovém horizontu. Pravděpodobně se příchozí obyvatelstvo smísilo s původním, které přejalo nové zvyky.

To byl ve stručnosti nastíněn bouřlivý vývoj laténské kultury. Ale co přesně je laténská kultura a čím se odlišuje od ostatních? Pojdme se podívat na největší a nejdůležitější novinky, které přináší.

Jak napovídá už její název – mladší doba železná, přináší používání železa a výrobu železných nástrojů. Zpracování železa bylo známé i v předcházejícím období – době halštatské, ale teprve zde se jeho zpracování rozvíjí naplno a železo je používáno na výrobu široké škály předmětů. Od zbraní po předměty každodenního používání.

Novinkou je také vyrobení železné radlice pro potřeby orby. Zemědělství též bylo ovlivněno kromě radlice i kosou. Do té doby byly používány pro sklizeň pouze srpy. Inovace se dotkla i zpracování zemědělských produktů, dochází totiž k objevu rotačního mlýnku na drcení obilí.

Hrnčířství dostalo v době laténské nový rozměr díky vynalezení rotačního kruhu. Celý proces se tak mohl posunout na vyšší úroveň. Kromě kruhu jako takového byly ještě používány nové pece na výpal keramiky - tzv. dvoukomorové. Škála keramických nádob je velmi pestrá. Od tenkostěnných točených nádob po obyčejné v ruce dělané nádoby pro běžné potřeby. Zároveň se do keramického těsta přidává grafit pro lepší udržitelnost tekutin v nádobách. Pokud tam byl i jiný než praktický důvod, to se nejspíš nedozvíme.

Mincovníctví je kapitolou samo o sobě. První mince byly vyráběny jako nápodoba těch řeckých, se kterými přišli do kontaktu právě při keltských výbojích do Středomoří. Následně se mincovnictví rozvinulo do samostatné podoby a mince byly raženy v mnoha podobách na českých sídlech.

Další novinkou je zpracování a výroba skla, kdy toto odvětví máme doložené řadou skleněných korálek. Ty mají různě barevné varianty. Kromě korálek také byly vyráběny skleněné náramky. Ne zcela úplnou novinkou je obchod, jak dálkový, tak síť domácí. Obchodováno bylo s mnoha artikly. Napojení na středomořskou oblast a dále na sever na tzv. jantarovou stezku máme doloženo různými předměty, co byly importovány do našeho prostředí.

Po širším úvodu, kde jste se dozvěděli, co že to vlastně doba laténské je a kdo je a kdo není Keltem, jsme dospěli k patrně nejzajímavější části. A to, co to všechno má společného s Černčicemi.

Při povrchových sběrech tady v obci byl nalezen materiál, který můžeme datovat do doby laténské. A není to nezajímavý nebo běžný nález.

Jedná se o bronzové ozubené kolečko, zlomek bronzové spony a tři stříbrné mince. Kromě těchto „lepších“ předmětů se zde našly také zlomky keramických nádob.

Postupně probereme jednotlivé předměty a čím jsou tak zajímavé.

Bronzové ozubené kolečko má průměr 2 cm a je čtyřramenné. Podobná kolečka, ať už ozubená nebo hladká, jsou nalézány v rámci Čech i Moravy. Některé z podobných nálezů byly objeveny

na oppidech. Jsou brány jako symbol kola, který byl v této době hojně využívaný. Uvažuje se nad tím, že byly nošeny jako závěsky na oblečení. U některých starších nálezů byla kolečka objevena jako závěsek na sponě. Kromě uvažované symboliky kola se ještě uvažuje o tom, že by tato kolečka mohla symbolizovat slunce, též oblíbený motiv té doby. Obecně je ale potřeba říct, že těchto koleček se ve východních Čechách prozatím mnoho nenašlo.

Bronzový zlomek spony zaujme svým uměleckým zpracováním. Bohužel, zbytek spony se nepodařilo dohledat. Tento typ spony bývá datován do přechodného období mezi střední a mladší dobou laténskou, obecně se ale opět jedná o poměrně vzácný typ a objev.

Poslední částí jsou tři mince. Všechny tři jsou stříbrné a v různém stupni dochování. U nejzachovalejší můžeme na rubu rozpoznat motiv koníka, na líci je pak vyražená hlava. Druhá mince je hůře dochovaná, ale jedná se o podobný typ mince s hlavou a koněm. U třetí mince, která je nejhůře dochovaná, je možno horkotěžko poznat jen na rubu koně.

Co tahle skladba předmětů znamená pro Černčice? Tyto předměty – kolečko, spona a mince – nejsou nálezy, které byste našli v běžné keltské osadě. Zároveň díky blízkosti řeky a vyvýšených míst v krajině je možné uvažovat o významu černčické osady jako obchodní stanice, která mohla souviset s tzv. polskou stezkou. Podobná lokalita je ve středních Čechách. Není tedy tento výklad nepodložený a jen zbožným přáním. Kontakty našeho území s Polskem jsou pro dobu laténskou poměrně bezpečně doloženy archeologickými nálezy na obou stranách. Přítomnost větší a bohatší obchodní osady právě na rozhraní mezi Polskem a zbytkem Čech by právě zde v Černčicích dávala smysl a zde objevené artefakty tomu nasvědčují.

Černčice rovněž nejsou osamoceným bodem v zemi nikoho, ale laténské osídlení, byť zdaleka ne takového rázu, je v okolí doloženo. V okruhu deseti kilometrů od Černčic jsou nám známy další stopy laténské kultury. Jedná se o území obcí Bohdašín, Bohuslavice, Jasenná, Kleny, Nahořany, Říkov, Volovka a Nové Město nad Metují. Na těchto lokalitách se našly též podobně zajímavé předměty. Charakter okolního osídlení nám, jak se zdá, dokresluje význam východních Čech a umožňuje nám předpokládat kudy vedly tehdejší obchodní trasy.

Díky budoucímu bádání můžeme čekat, že se nám celá skládanka ještě více složí a obraz se tak zpřesní.

Mgr. Kateřina Čecháková